

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาแนวทางการใช้จริตเพื่อพัฒนามนุษย์สัมพันธ์ในคัมภีร์
พระพุทธานุศาสนเถรวาท

ผู้วิจัย : นางภัทรจิตร โพธิ์โต

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระมหาวิ มหาปัญโญ, ผศ.ดร., ป.ธ.๙., พธ.บ., ศน.ม.,
M.Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓ เมษายน ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาแนวทางการใช้จริตเพื่อพัฒนามนุษย์สัมพันธ์ในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนเถรวาท” นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาจริตของมนุษย์ในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยมนุษย์สัมพันธ์ในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนเถรวาท และ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางในการใช้จริตเพื่อพัฒนามนุษย์สัมพันธ์ในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนเถรวาท รูปแบบการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธานุศาสนและแนวคิดตะวันตกเกี่ยวกับสาระสำคัญของเนื้อหาเพื่อนำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้

ผลการวิจัยพบว่า

คำว่าจริต หรือจริยา มีความหมายหลายนัย กล่าวคือ ความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน พื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นพิสัย แบบ หรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของคน จิตท่องเที่ยว สถานที่จิตท่องเที่ยวหรืออารมณ์ที่ขอบท่องเที่ยวของจิต รวมถึงลักษณะอันเป็นพื้นฐานของแต่ละบุคคล ในแนวคิดตะวันตกถือว่าบุคลิกภาพที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น กลุ่มชน หรือ สถาบัน จึงจำเป็นต้องรู้จริตหรือพฤติกรรมของผู้อื่น ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการแบ่งจริตออกเป็นหลายประเภท เช่น แบ่งจริตเป็น ๖ ประเภท คือ (๑) ราคจริต (๒) โทสจริต (๓) โมหจริต (๔) วิตกจริต (๕) สัทธาจริต และ (๖) ญาณจริต หรือ พุทธจริต การแบ่งจริตเป็น ๖ ประเภทมีจุดประสงค์เพื่อมุ่งไปสู่การเตรียมตัวเพื่อเลือกแนวทางการเจริญสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ ประการเป็นหลัก และการแบ่งจริตเป็น ๒ ประเภท คือ ตัณหาจริต และทัญญุจริต เพื่อมุ่งในการเจริญสติปัฏฐานเป็นหลัก เป็นการแบ่งตามความแก่กล้าของปัญญา

มนุษย์สัมพันธ์คือการติดต่อเกี่ยวข้องกับกันระหว่างมนุษย์โดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดที่สุดไปยังบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับน้อยที่สุด ดังตัวอย่างมนุษย์สัมพันธ์ในสังคัลลสูตร ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของบุคคลใกล้ชิด คือ ในครอบครัวระหว่างมารดาบิดากับบุตร ระหว่างพ่อกับนาย ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์ เป็นต้น แต่ละระดับขั้นความสัมพันธ์ก็มีธรรมะเป็นเครื่องค้ำจุนซึ่งรวมเรียกว่าทศ ๖ นอกจากนี้ ยังได้จำแนกมนุษย์สัมพันธ์ตามลักษณะของสังคม คือ

(ข)

ระหว่างบุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบันต่าง ๆ ได้แก่สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบุคคลหรือสถาบันใดล้วนมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี

แนวทางการใช้จริตเพื่อพัฒนามนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธนั้น สามารถนำหลักธรรมเพื่อปรับจริตโดยองค์รวม คือธรรมอันเป็นที่สบายของจริตต่าง ๆ เพื่อมุ่งปรับพฤติกรรมของตนเองเป็นที่ตั้ง และเพื่อให้ทราบถึงจริตของผู้อื่นด้วย โดยหลักธรรมอันเป็นที่สบายของคนราคะจริต ปกติเป็นคนรักสวยรักงามจึงควรแก่การใช้ปัจจัย ๔ ที่ไม่ประณีต เน้นของที่ไม่สวยไม่งาม เพื่อทรมานกิเลส อริยาบถยืนหรือเดินเป็นอริยาบถที่เหมาะสม อารมณ์กัมมัฏฐานที่เหมาะสมคือนิกลสินชนิดที่มีสีไม่สะอาด คนโทสจริต ปกติเป็นผู้โกรธง่ายควรใช้ปัจจัย ๔ ที่สวยงาม สะอาด ประณีต อริยาบถนอนหรือนั่งเป็นอริยาบถที่เหมาะสม อารมณ์กัมมัฏฐานที่เหมาะสมคือนิกลสินชนิดที่มีสีสะอาด คนโมหจริต เสนาสนะต้องหันหน้าไปสู่ทิศที่ไม่คับแคบ มีทิศปรากฏโล่งสว่าง อริยาบถเดินเป็นอริยาบถที่เหมาะสม ดวงกสิณที่มีขนาดกว้างใหญ่เป็นที่เหมาะสม นอกนั้นเหมือนคนโทสจริต และธรรมอันเป็นที่สบายของคนโทสจริตก็เป็นธรรมที่สบายของคนศรัทธาจริตด้วย มีอนุสสติกัมมัฏฐานเป็นที่เหมาะสม คนพหุจริตไม่มีข้อที่จะต้องกล่าวว่า ในบรรดาสัปปายะทั้งหลายมีเสนาสนะสัปปายะเป็นต้น ส่วนคนวิตกจริตนั้นเสนาสนะไม่ควรเป็นที่โล่งเพราะมองภาพได้หลายทาง ทำให้เกิดความฟุ้งซ่านได้ง่าย อารมณ์กัมมัฏฐานชนิดกว้างใหญ่ก็ไม่เหมาะสมเพราะทำให้จริตเล่นพล่านไปด้วยอำนาจแห่งวิตก แต่จะเหมาะสมกับอารมณ์ชนิดเล็กมากกว่า การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้จึงต้องให้เหมาะสม กล่าวคือการใช้มนุษยสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวใช้หลักทศ ๖ ตามสังคาลสูตร การใช้มนุษยสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน ใช้สัปปุริสธรรม ๗ การใช้มนุษยสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองและการปกครอง ใช้ทศพิธราชธรรม และมนุษยสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการศึกษาใช้กัลยาณมิตรธรรม ๗ ดังนี้ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดแก่บุคคลทุกจริตนั้น มีวิธีการง่าย ๆ ๖ ประการ คือ (๑) จงทำให้เขาพึงพอใจ (๒) จงรู้จักโอนอ่อนผ่อนตาม (๓) จงยกความเป็นใหญ่ให้เขา (๔) จงมอบงานให้เหมาะสมกับจริต (๕) จงสนใจสิ่งที่เขาแสดง และ (๖) จงสร้างกระแสจิตประกอบด้วยเมตตาต่อบุคคลอื่น เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ย่อมจะสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดมีแก่บุคคลทุกระดับชั้น